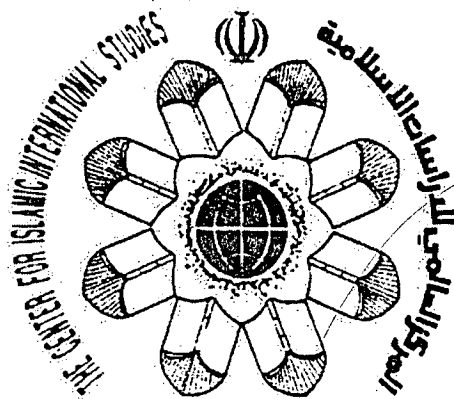

کتابخانه جامع
جامعه الملو
معاونت پژوهش
مرکز جهانی علوم اسلامی
۱۳۵۸

مرکز جهانی علوم اسلامی

جمهوری اسلامی ایران - قم - ۱۳۵۸

مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی

تجلی قرآن در صحیفه سجادیه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته فقه و معارف اسلامی

گرایش: قرآن

نگارش: سلمان علی رحیمی

استاد راهنما: حجة الاسلام و المسلمین محمد احسانی فر

استاد مشاور: حجة الاسلام و المسلمین محمد تقیب زاده

۱۳۸۵

کتابخانه جامع مرکز جهانی علوم اسلامی

شماره ثبت: ۱۷۰

تاریخ ثبت:

- مسؤلیت مندرج در این پایان نامه به عهده نویسنده می باشد.
- هرگونه استفاده از این پایان نامه با ذکر منبع، بلا اشکال است و نشر آن در داخل کشور منوط به اخذ مجوز از مرکز جهانی علوم اسلامی است.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیر و تشکر

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِحَمْدِهِ، وَجَعَلَنَا مِنْ أَهْلِهِ لِنَكُونَ لِإِحْسَانِهِ مِنَ الشَّاكِرِينَ.

ستایش برای خداست که ما را به سپاس خود رهنمون گردید، و بدان اهلیت بخشید تا از شکر گزاران احسان او باشیم.

(صحیفه سجادیه، دعای ۴۴)

با حمد و سپاس از درگاه ایزد منان، به خاطر نعمتهای بی کرانش، که توفیق قدم گذاردن در وادی علم و دانش اسلامی و نعمت قلم و نوشتن را برای من ارزانی داشته است، و توفیق داد که چند صباحی در بوستان صحیفه مبارکه سجادیه تنفس کرده و از عطر دل انگیز آن استشمام کنم، و با مدح و ثنا بر پیامبر اعظم (ﷺ) و اهل بیت پاک و مطهر او که هادی و راهنمای امت اند.

براساس حدیث شریف مأثوره: «من لم يشكر المخلوق لم يشكر الخالق» بر خود لازم میدانم از: دو کوکب پر فروغ زندگی ام یعنی پدر و مادر عزیزم که بذر ایمان و محبت انبیاء و اهل بیت (علیهم السلام) را بر قلب من افشاندند، و عمر گرانبهایشان را در راه تربیت دینی و زمینه‌ی کسب علم و دانش صرف نمودند و دعای خیر و صبر جمیل شان، ره توشه‌ی هجرت علمی من بود، تشکر نموده و گفت: «رَبِّ ارْحَمُهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا» همچنین از مسئولین محترم مرکز جهانی علوم اسلامی که بستر تحقیق در عرصه‌های گوناگون علوم اسلامی را برای طلاب و دانش پژوهان فراهم نمودند، و اساتید و دانشمندان ربّانی که ما را در فهم معارف دینی یاری نمودند و به نحوی در رشد علمی اینجانب مؤثر بودند. مخصوصاً استاد محترم و گرانمایه جناب حجة

الاسلام والمسلمین محمد احسانی فر به عنوان «استاد راهنما» و استاد ارجمند و دلسوز جناب

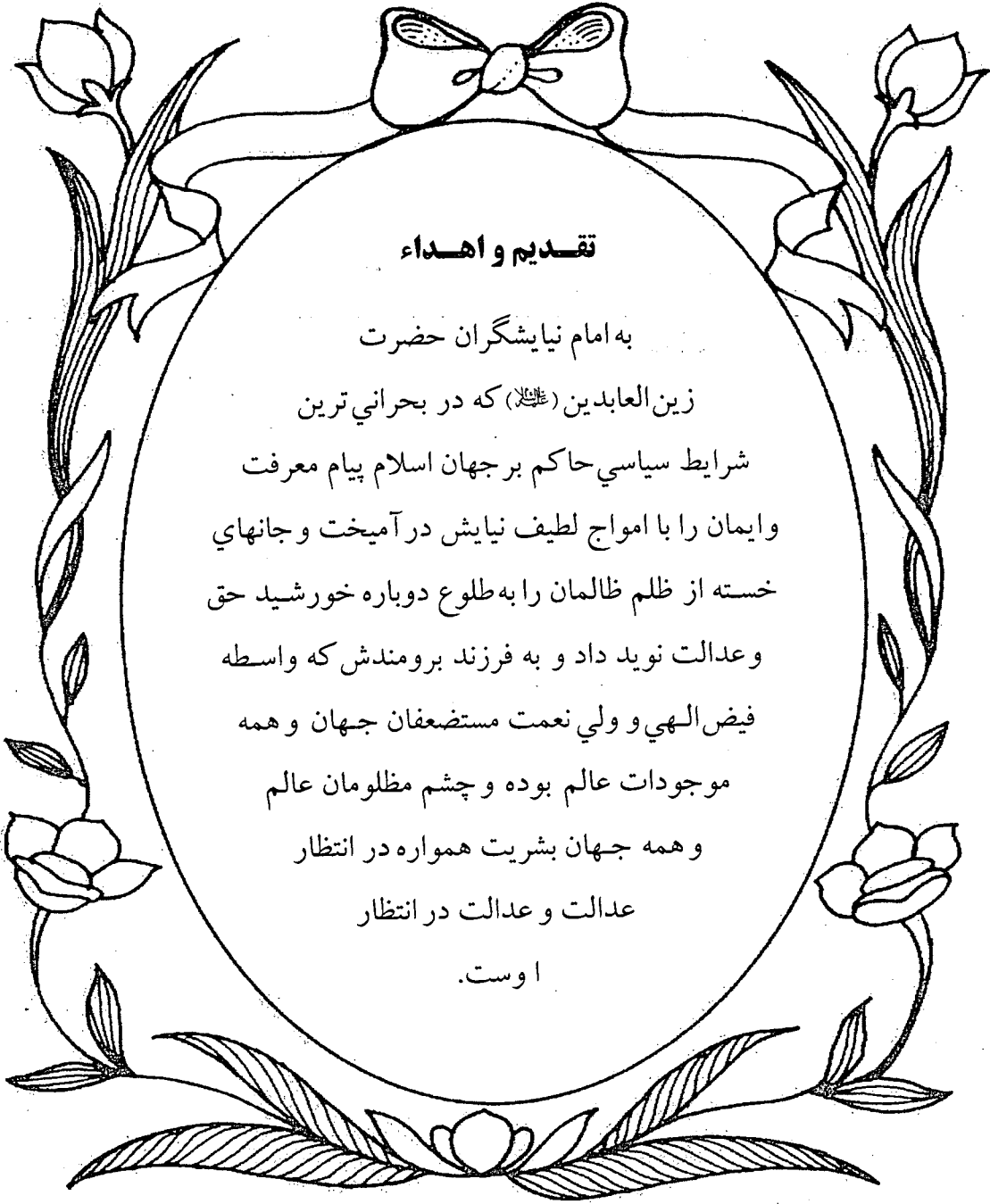
حجة الاسلام والمسلمین محمد نقیب زاده به عنوان «استاد مشاور» که در مدت نگارش این

پایان نامه، دلسوزانه ما را راهنمایی و در تدوین آن متحمل زحمات فراوان شدند.

در اخیر از خانواده عزیزم که با صبر و شکیبایی و قناعت در این مدت

کاستی‌های زندگی را تحمل کردند و همواره کمک کار من بوده

و هستند. صمیمانه تقدیر و تشکر می‌نمایم.

تقدیم و اهداء

به امام نیایشگران حضرت

زین العابدین (علیه السلام) که در بحرانی ترین

شرایط سیاسی حاکم بر جهان اسلام پیام معرفت
و ایمان را با امواج لطیف نیایش در آمیخت و جانهای
خسته از ظلم ظالمان را به طلوع دوباره خورشید حق
و عدالت نوید داد و به فرزند برومندش که واسطه
فیض الهی و ولی نعمت مستضعفان جهان و همه
موجودات عالم بوده و چشم مظلومان عالم
و همه جهان بشریت همواره در انتظار
عدالت و عدالت در انتظار

اوست.

چکیده

این رساله تحت عنوان «تجلی قرآن در صحیفه سجادیه» به انگیزه‌ی بازنمایی جلوه‌هایی از قرآن مجید در صحیفه سجادیه، آن منبع بی‌بدیل که در عین اهمیت و جایگاه بلند آن، تحقیقات زیادی در مورد آن شکل نگرفته، به رشته تحریر درآمده است؛ تا هم توفیقی باشد برای پیشرفت علمی و عملی نگارنده، و هم زمینه‌ای باشد جهت تحقیق و کاوش عمیق‌تر و گسترده‌تری در ابعاد مختلفی از این گنجینه اهل بیت (علیهم‌السلام). بدین منظور، پس از تتبع همه‌جانبه و گسترده در دعا‌های صحیفه سجادیه، در قالب چهار فصل تنظیم و ارائه شده است.

در فصل نخست، که در واقع مقدمه برای ورود به بحث اصلی می‌باشد، ضمن اشاره به طرح تحقیق و مسایل مربوطه، مفاهیم کلیدی آن که تعریف تجلی، اقتباس و تلمیح است، مطرح گردیده است. سپس با اشاره به زندگانی امام سجاد (علیهم‌السلام)، صحیفه سجادیه که برگرفته از اندیشه و افکار قرآنی آن حضرت است، به عنوان یکی از متون اصیل اسلامی و تالی‌تلقو قرآن، که همه‌ی فرازهای آن، متأثر از آیات قرآن و آموزه‌های قرآنی می‌باشد، معرفی شده است، بطوری که آیات قرآن صراحتاً یا تلویحاً در آن به چشم می‌خورد؛ بلکه تمام جملات و فرازهای آن، نوعی تفسیر و تبیین آیات قرآن محسوب می‌شود.

در فصل دوم، با توجه به عمق ارتباط صحیفه سجادیه با قرآن، به ذکر نمونه‌هایی از بهره‌گیریها و اثرپذیریهای کلام امام سجاد (علیهم‌السلام) از قرآن کریم و شیوه‌های آن، می‌پردازد.

در فصل سوم، با توجه به اینکه امام زین العابدین (علیهم‌السلام) از مفسران و ترجمان واقعی وحی اهل بیت (علیهم‌السلام) می‌باشد، به نمونه‌هایی از بینش تفسیری آن حضرت از قرآن کریم، که در صحیفه سجادیه مطرح شده، اشاره می‌کند.

در فصل چهارم، به مباحثی از قبیل: عناوین و اوصاف قرآن کریم، نزول قرآن کریم، گستره هدایتی قرآن کریم، نیازمندی قرآن به تفسیر، حاملان و مفسران قرآن و مصونیت قرآن از تحریف، جهت رهیافت به مبانی قرآن‌شناختی و به اصطلاح علوم قرآنی منعکس شده در این منبع بی‌بدیل به بحث و بررسی پرداخته است. از آنجا که منطق امام (علیهم‌السلام)، منطق قرآنی است و کلمات و واژه‌های بکار گرفته شده در فرازهای صحیفه سجادیه بسیار عمیق و درک مفاهیم آن بسیار سنگین است، نیازمند تأمل و دقت فراوان، و تحقیق همه‌جانبه است. امید است این تحقیق زمینه مناسبی برای تعمیق و گسترده‌تری در این باره را فراهم آورد، تا از شناخت هر چه بهتر این دایرة المعارف و کتاب سوّم اسلام، و آیین اسلامی و قرآنی نهفته در آن، بهره‌جست.

فهرست مطالب

پیشگفتار	۱
فصل اول: مفاهیم و کلیات	۳
بخش اول: طرح تحقیق:	۴
۱- بیان مسئله	۴ ✓
۲- سؤال اصلی	۴ ✓
۳- سؤال‌های فرعی	۴ ✓
۴- پیشینه تحقیق	۵ ✓
۵- اهمیت و ضرورت تحقیق	۵ ✓
۶- اهداف تحقیق	۶ ✓
۷- محدوده تحقیق	۶ ✓
۸- موانع تحقیق	۷ ✓
بخش دوم: تعریف مهمترین اصطلاحات:	۸
۱. تجلی	۸ ✓
۲. اقتباس	۸ ✓
۳. تلمیح	۱۰ ✓
۴. تفسیر در لغت	۱۱
۵. تفسیر در اصطلاح	۱۲
بخش سوم: سخنی درباره‌ی «صحیفه سجاده» و «گوینده‌ی» آن:	۱۴
۱. نگاه کوتاه بر زندگانی امام سجاده (ع)	۱۵ ✓
۲. جایگاه صحیفه سجاده	۱۶ ✓
۳. حجیت و اعتبار سندی صحیفه سجاده و راههای دستیابی به آن	۱۷ ✓
الف: سند متواتر	۱۸ ✓
ب: متن	۱۹ ✓
فصاحت و بلاغت	۱۹ ✓

- ۱۹ محتوای ژرف و عمیق صحیفه سجاده
- ۲۰ ۴. حجیت و اعتبار محتوایی صحیفه سجاده به عنوان کلام امام معصوم (ع)
- ۲۲ ۵. اثرپذیری کلام امام سجاده (ع) از قرآن کریم و شیوه‌های آن
- ۲۲ الف: اثرپذیری واژگانی
- ۲۲ ب: اثرپذیری گزاره‌ای (اقتباس)
- ۲۳ ج: اثرپذیری تلمیحی
- ۲۴ د: اثرپذیری ساختاری و سبکی
- ۲۵ نتیجه

فصل دوم: نمود قرآن کریم در صحیفه سجاده

- ۲۷ ۲۸ بخش اول: تصریح به آیات قرآن کریم ✓
- ۲۸ دعای ۱/ و ۲۹ و ۳۱
- ۲۹ دعای ۴۵/ و ۵۰
- ۳۰ بخش دوم: اقتباس از آیات قرآن کریم ✓
- ۳۰ دعای ۱/
- ۳۲ دعای ۲/ و ۳
- ۳۴ دعای ۴/
- ۳۵ دعای ۶/ ✓
- ۳۶ دعای ۷/ و ۹
- ۳۷ دعای ۱۲/ و ۱۳
- ۳۸ دعای ۱۴/ و ۱۵ و ۱۶ و ۱۹
- ۳۹ دعای ۲۰/ ✓
- ۴۰ دعای ۲۱/ و ۲۲
- ۴۱ دعای ۲۳/ و ۲۵
- ۴۳ دعای ۲۷/ و ۳۱
- ۴۴ دعای ۳۲/
- ۴۵ دعای ۳۶/ و ۴۱ و ۴۲
- ۴۷ دعای ۴۴/
- ۴۸ دعای ۴۵/

..... ۴۹	دعای ۴۶ و ۴۷
..... ۵۳	دعای ۴۸
..... ۵۴	دعای ۵۰ و ۵۱ و ۵۲
..... ۵۵	دعای ۵۴
..... ۵۶	✓ بخش سوم: تلمیح به آیات قرآن کریم
..... ۵۶	دعای ۱/
..... ۵۹	دعای ۲/
..... ۶۱	دعای ۳/
..... ۶۳	دعای ۴/
..... ۶۴	دعای ۵/
..... ۶۵	دعای ۶/
..... ۶۶	دعای ۷/
..... ۶۷	دعای ۸/
..... ۶۸	دعای ۹/ و ۱۰ و ۱۱
..... ۶۹	دعای ۱۲/
..... ۷۰	دعای ۱۳ و ۱۶/
..... ۷۱	دعای ۱۷/
..... ۷۲	دعای ۱۹/
..... ۷۳	دعای ۲۰/
..... ۷۵	دعای ۲۱/
..... ۷۷	دعای ۲۲ و ۲۳/
..... ۷۸	دعای ۲۴/
..... ۷۹	دعای ۲۵/
..... ۸۰	دعای ۲۶ و ۲۷/
..... ۸۲	دعای ۲۸ و ۳۰ و ۳۱/
..... ۸۴	دعای ۳۲/
..... ۸۶	دعای ۳۴ و ۳۵/
..... ۸۷	دعای ۳۶ و ۳۷/
..... ۸۸	دعای ۳۹/

۸۹	دعای ۴۰ و ۴۱
۹۰	دعای ۴۲
۹۴	دعای ۴۳
۹۵	دعای ۴۴
۹۷	دعای ۴۵
۹۸	دعای ۴۶
۱۰۰	دعای ۴۷
۱۰۴	دعای ۴۸
۱۰۵	دعای ۴۹ و ۵۰
۱۰۶	دعای ۵۱
۱۰۷	دعای ۵۲
۱۰۸	دعای ۵۳
۱۰۹	دعای ۵۴

فصل سوم: تفسیر قرآن کریم در صحیفه سجادیه

۱۱۰	مقدمه
۱۱۱	بخش اول: تفسیر ترتیبی
۱۱۳	نمونه‌های تفسیر ترتیبی:
۱۱۴	بیان جایگاه بلند حمد الهی
۱۱۴	گفتاری در رزق و روزی
۱۱۵	مراحل شگفت‌انگیز آفرینش انسان
۱۱۷	شب قدر در ماه رمضان
۱۲۰	بخش دوم: تفسیر تک آیه‌ها
۱۲۳	نمونه‌های تفسیر تک آیه‌ها
۱۲۴	قدرت و مالکیت مطلقه خداوند و جهان پس از مرگ
۱۲۴	عوامل خروج از مرز انسانیت به مرتبه حیوانیت
۱۲۶	ارتباط استوار گذشته و آینده جامعه‌ی ایمانی
۱۲۷	رمضان ماه روزه و سازندگی
۱۲۸	۱. روزه و تقوا
۱۳۰	

۱۳	۲. روزه و پاکیزگی
۱۳۱	۳. روزه و آزمایش الهی
۱۳۱	۴. روزه و آمادگی برای انجام دستورهای الهی
۱۳۲	فتح باب توبه
۱۳۲	توبه ابتکار وحی
۱۳۳	شرایط توبه
۱۳۳	توبه نصوح
۱۳۴	ره آورد درخشان توبه نصوح
۱۳۵	روز آشکار شدن باطن‌ها و عملکردها
۱۳۶	قانون عمومی مرگ
۱۳۸	بخش سوم: تفسیر موضوعی
۱۳۹	مقومات تفسیر موضوعی
۱۳۹	۱. جمع آوری روشمند آیات قرآنی که هدف واحدی دارند
۱۳۹	۲. از سراسر قرآن مجید
۱۳۹	۳. احاطه به تمام قرآن و تفسیر ترتیبی
۱۴۰	۴. بیان دیدگاه قرآن درباره‌ی موضوعات
۱۴۰	اهمیت و ضرورت تفسیر موضوعی
۱۴۰	روش یا روشهای تفسیر موضوعی
۱۴۱	مراحل سیر و تکامل تفسیر موضوعی
۱۴۲	نمونه‌های تفسیر موضوعی:
۱۴۲	اوصاف روز قیامت
۱۴۳	اوصاف و ویژگیهای ملائکه الهی
۱۴۷	برخی از ویژگیهای مؤمنان و صالحان و جایگاه آنان
۱۴۹	تشویق به انفاق در قالبهای گوناگون
۱۵۱	یاد خدا و مصادیق آن
۱۵۳	ذکر
۱۵۴	مراتب ذکر
۱۵۴	ذکر قلبی
۱۵۵	ذکر زبانی

- ۱۵۵ ذکر عملی
- ۱۵۶ شکر
- ۱۵۷ ارکان شکر
- ۱۵۷ مراحل شکر
- ۱۵۸ شکر قلبی
- ۱۵۸ شکر زبانی
- ۱۵۸ شکر عملی
- ۱۵۹ دعا
- ۱۶۰ نتیجه

۱۶۱ فصل چهارم: مبانی قرآن شناختی در صحیفه سجادیه

- ۱۶۲ مقدمه
- ۱۶۳ بخش اول: عناوین و اوصاف قرآن کریم
- ۱۶۵ (۱) قرآن
- ۱۶۶ (۲) کتاب
- ۱۶۷ (۳) فرقان
- ۱۶۸ (۴) تنزیل
- ۱۶۹ (۵) عربی
- ۱۷۰ (۶) حبل
- ۱۷۱ (۷) حدیث یا احسن الحدیث
- ۱۷۲ (۸) حکم
- ۱۷۳ (۹) فصل و تفصیل
- ۱۷۳ (۱۰) نور
- ۱۷۶ (۱۱) هدی
- ۱۷۸ (۱۲) وحی
- ۱۷۹ (۱۳) محکم
- ۱۸۱ (۱۴) متشابه
- ۱۸۲ (۱۵) شفاء
- ۱۸۴ (۱۶) مهین

۱۸۵	نتیجه
۱۸۶	بخش دوم: نزول قرآن کریم
۱۸۸	نقد یک نظر
۱۸۹	بیان استاد علامه طباطبایی (ره)
۱۸۹	نزول اجمالی در عین کشف تفصیلی
۱۹۰	تبیین «اجمالی در عین کشف تفصیلی»
۱۹۳	بخش سوم: گستره‌ی هدایتی قرآن
۱۹۷	بخش چهارم: نیازمندی قرآن به تفسیر
۲۰۰	بخش پنجم: حاملان و مفسران قرآن کریم
۲۰۴	بخش ششم: مصونیت قرآن از تحریف
۲۰۵	شواهد تاریخی بر عدم تحریف قرآن کریم
۲۰۵	بیان امام سجاد (ع) بر عدم تحریف قرآن
۲۰۵	۱. قرآن وحی الهی است
۲۰۶	۲. تغییر ناپذیری کلام الهی
۲۰۶	۳. حافظان وحی
۲۰۷	۴. خداوند مراقب و نگهبان بر همه چیز
۲۰۷	نتیجه
۲۰۸	خاتمه: جمع بندی و نتیجه گیری
۲۱۱	پیشنهاد:
۲۱۳	فهرست منابع

پیشگفتار:

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي اخْتَارَ لَنَا مَحَاسِنَ الْخَلْقِ (صحیفه سجادیه، دعای ۱)

با حمد و سپاس از ایزد منان که انسان را از عصاره‌ای از گل بیافرید «لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ» آنگاه محیط مناسب جهت رشد و نمو او را، در «قَرَارِ مَكِينٍ» فراهم نمود، و نیازهای وجودی او را در مسیر رشد مهیا فرمود، تا اینکه رشد جسمانی و خلقت مادی او کامل شد. سپس او را مُلْهِم به تقوا و فجور نمود «فَأَلْهَمَهَا فُجْرَهَا وَتَقْوَاهَا» و راه خیر و شر را برایش تبیین کرد «إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ» و در عین حال مختارش گذاشت «إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا» ولی رهایش نکرد؛ بلکه با ارسال رسولان یکی پس از دیگری، چراغ راه را فرا راهش نهاد، و اسباب هدایت را مهیا فرمود. درود پیاپی و پیوسته نثار رسول مکرم اسلام (ﷺ) که رسالت خویش را در اعلیٰ درجه کمال به انجام رسانیده و در مسئولیت تبشیر و انذار بندگان خدایش (جل جلاله) تلاش و از خود گذشتگی را به حد کمال رسانید. و درود بر اهل بیت پیامبرش (علیهم‌السلام) که سراسر عمر خود را در جهت الهی ساختن جامعه بشری، بی هیچ وقفه و فتوری مصروف داشتند. آفرین بر رهروان این بزرگواران، و اسوه‌های ایثار و رشادت در سنگرهای انسان‌سازی، که در هیچ دوره و زمانی، مسیر هدایتی قرآن و عترت را رها نکردند، و در هر دوره‌ای به مقتضای حال، با اقوال و نوشتار خویش در ترویج و تبیین خط راستین قرآن و عصمت اهل بیت (ﷺ) اهتمام لازم را مبذول داشتند.

اینک نگارنده، در پرتو تعلیم و تربیت اهل دل، جرأت قلم فرسایی در عباراتی عظیمی نموده که در نزد علما و دانشمندان اسلامی به «اخت القرآن» و «زبور آل محمد» و «انجیل اهل بیت» نام گرفته است. گرچه شرم قصور بضاعت علمی و عملی، ما را از قلم فرسایی در کتاب سوم اسلام (صحیفه کامله سجادیه) باز می‌داشت، ولی تعلیمات و ارشادات خاص صاحب این کتاب مقدس، و اجداد و اولاد کرامش (ﷺ) که همواره دستگیر هر رهیاب قاصر چون نگارنده بوده، به ما نیز اجازه و جرأت بخشید تا در این کتاب قدسی، تأمل نموده، و به قدر توان از این بحر بیکران امام سجاد (7) بهره‌مند شویم تا زمینه‌ای باشد برای آیندگان؛ که گام مؤثر تری در زمینه صحیفه سجادیه برداشته و پژوهشی عمیقی بنمایند.

بر این اساس، چون محور نگارش ما عبارات صحیفه کامله سجادیه، تحت عنوان «تجلی قرآن در صحیفه سجادیه» بود، در فصل اول، پس از ارایه طرح تحقیق، ابتدا نگاه اجمالی به زندگانی امام سجاد (7) نموده و سپس به معرفی و بیان جایگاه و اعتبار این کتاب مقدس، تحت عنوان: «سخنی درباره صحیفه سجادیه و گوینده‌ی آن»، پرداختیم، و نیز اشاره‌ای به اثر پذیری کلام

امام (7) از قرآن کریم نمودیم، و اما در فصل دوم و سوم و چهارم، گام اول را سیر تعمقی و پژوهشی در دعاها و عبارات و کلمات شیوا و رسا و عرفانی این کتاب قدسی قرار دادیم، تا ابتدا وجود تشنه‌ی در پی آب را، با چشمه زلال معرفت حاکم بر این کتاب مقدس آشنا کرده باشیم. پس از آن، موضوعات مورد نظر را از بین دعاها انتزاع نموده، دسته بندی کردیم؛ ولی از آنجا که طرح همگی آنها به صورت دقیق و گسترده در حد ظرفیت و گنجایش نگارش ما نبود، بنا را بر این گذاشتیم تا گذینشی عمل نماییم.

اما بعد... انگیزه‌ی انتخاب این موضوع از طرف نگارنده، گذران برهه‌ای از عمر در مسیر تائنی و تأمل و کتابت عبارات و مناجات‌های شیرین امام سجاد (7) به منظور توفیق عمل و سرانجام، امید به شفاعتش بود، و اکنون... گرچه در علم به کلمات گهربار سید الساجدین بدین وسیله توفیقی هر چند ناچیز حاصل شد؛ ولی در عمل همچنان قاصر؛ بلکه سر افکنده تر از پیش...

فَلَا حَوْلَ لَنَا إِلَّا بِقُوَّتِكَ، وَلَا قُوَّةَ لَنَا إِلَّا بِعَوْنِكَ فَآيِدْنَا بِتَوْفِيقِكَ،

وَسَدِّدْنَا بِتَسْدِيدِكَ، وَأَعْمِ أَبْصَارَ قُلُوبِنَا عَمَّا خَالَفَ مَحَبَّتَكَ،

وَلَا تَجْعَلْ لِشَيْءٍ مِنْ جَوَارِحِنَا نُفُوزًا فِي مَعْصِيَتِكَ

أَمِينَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ

فصل اول:

« کلیات و مفاهیم »

بخش اول: طرح تحقیق

بخش دوم: تعریف مهمترین اصطلاحات

بخش سوم: سخنی درباره صحیفه سجادیه و گوینده آن

بخش اول: طرح تحقیق

۱. بیان مسأله:

نگاه گذرا به صحیفه سجادیه، نمایانگر عمق ارتباط حضرت امام زین العابدین سید الساجدین (علیه السلام) با قرآن کریم است. در حقیقت حضرت، در قالب ادعیه مبارکه صحیفه سجادیه، به تبیین و تفسیر آیات قرآن و معارف قرآنی و معرفی قرآن پرداخته است. در این تحقیق، نگارنده در صدد است که متون ادعیه صحیفه مبارکه سجادیه را مورد کاوش و پژوهش قرار دهد تا روشن شود که قرآن کریم در چه زمینه‌هایی در صحیفه مبارکه سجادیه متجلی گشته است؛ مثلاً نام‌ها و اوصاف قرآن کریم، نصوص و آیات قرآنی و میزان نصوص تفسیری موجود در صحیفه سجادیه و یا مبانی قرآن شناختی انعکاس یافته در صحیفه سجادیه چگونه و چه مقدار است؟ که پس از تحقیق و پژوهش و دسته بندی جملات دعایی امام سجاد (علیه السلام) این مسایل به خوبی روشن خواهد شد، انشاء الله.

۲. سؤال اصلی:

قرآن شریف در چه زمینه‌هایی در صحیفه مبارکه سجادیه متجلی شده است؟

۳. سؤال های فرعی:

- ✓ صحیفه سجادیه چه جایگاهی دارد؟ و ارتباط آن با قرآن چگونه است؟
- ✓ گونه‌های نمود نام‌ها و آیات قرآن در صحیفه سجادیه کدام است؟
- ✓ گونه‌ها و میزان نصوص تفسیری موجود در صحیفه سجادیه چه مقدار است؟
- ✓ مبانی قرآن شناختی به چه مقدار در صحیفه سجادیه انعکاس یافته است؟

۴. پیشینه تحقیق:

تا جایی که این نگارنده تتبع و جستجو نموده است، به تألیفی بر نخورده که به این موضوع به صورت خاص پرداخته باشد، تألیف‌هایی هم که در آنها به صورت عام در مباحث مربوط به صحیفه سجادیه بحث شده از قبیل: شروح و ترجمه‌ها و جز اینها، بعضی خیلی ناقص و در حدود یک یا چند دعای از صحیفه مبارکه سجادیه بوده و بعضی به علت عربی بودن و بعضی علاوه بر گستردگی حجم کتاب و مباحث، به صورت موضوعی به این بحث پرداخته و برای عموم قابل استفاده نیست و پایان نامه‌هایی هم که در زمینه صحیفه سجادیه نوشته شده است، یا خیلی ناقص است مثل پایان نامه تحت عنوان «قرآن در صحیفه» تدوین: مصطفی محمدی عراقی، استاد راهنما: دکتر سید محمد باقر حجتی، درجه: کارشناسی ارشد، تهران، دانشگاه الهیات و معارف اسلامی، ۱۳۷۰ و یا به قسمت‌های خاصی از صحیفه پرداخته است مثل: «قلب سلیم در صحیفه سجادیه» تدوین: بی‌بی فاطمه مظلوم، استاد راهنما: دکتر مشایخی، مشاور: محمدعلی مهدوی راد، درجه: کارشناسی ارشد، تهران، دانشکده علوم انسانی «جایگاه و نقش اهل بیت در صحیفه» تدوین: نسرین جمال پور، استاد راهنما: دکتر مهدوی راد، مشاور: دکتر سید محمد باقر حجتی، درجه: کارشناسی ارشد، تهران، دانشکده الهیات و معارف اسلامی، ۱۳۸۲ «بررسی تطبیقی مزامیر داوود (علیه السلام) با دعیه صحیفه سجادیه» تدوین: فریبا باقری، استاد راهنما: دکتر دیاری، مشاور: حجه الاسلام ناصح، درجه: کارشناسی ارشد، دانشگاه قم، ۱۳۷۸ «الشواهد البیانیة فی الصحیفه السجادیة» تدوین: سیدعلی میرلوحی، استاد راهنما: دکتر امیر محمودانوار، مشاور: دکتر احمدسنی رنجبر، درجه: کارشناسی ارشد، تهران، دانشگاه آزاد اسلامی، ۱۳۷۴ و.....

۵. اهمیت و ضرورت تحقیق:

پی بردن به اوصاف و ویژگی‌های قرآن کریم و دریافت همه‌ی ابعاد و جوانب معارف و اندیشه‌های اسلامی که منشأ اصلی آن قرآن است، جز با در نظر داشتن مثلث (قرآن، حدیث و ادعیه) میسر نیست، اگر دعا و حدیث را استثنا کنیم قرآن از دست رفته است.^(۱) بنا بر این شایسته است انسان از سخن گفتن درباره اوصاف و فضایل و عظمت و معارف قرآن لب فرو بندد و آن را به ناظران قرآن، راسخان و متخصصان در علوم آن، موکول کند؛ زیرا آنان به حقیقت و عظمت و معارف قرآن از همه آشناترند و آنانند که انسان را به ارزش و واقعیت قرآن رهبری می‌کنند و آنانند که در فضیلت، قرین و همدوش قرآنند و در هدایت و رهبری سهیم و یاران آن.^(۲) از آنجا که صحیفه سجادیه یک اثر

۱- سید روح الله خمینی، تفسیر سوره حمد، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، ۱۳۷۵ ه.ش، چاپ ۲، ص ۵۸/ - ۶۰

۲- ابوالقاسم خویی، البیان فی تفسیر القرآن، قم، دارالفتن، ۱۴۱۸ ه.ق، چاپ ۳، ص ۲۶

ارزنده حدیثی عرفانی بوده که در قالب دعا بیان شده است، و چنان که برحسب تعبیر بعضی بزرگان، همچون امام خمینی (علیه السلام) که درباره‌ی دعاها فرموده‌اند: «قرآن صاعد»^(۱) است و نوعی تفسیر و تبیین برای قرآن کریم محسوب می‌شود، دارای اهمیت و ارزش بوده و ضرورت تحقیق در این گنجینه معرفتی که تجلیگاه قرآن است را ایجاب می‌کند.

صحیفه مبارکه سجادیه به عنوان یک نمونه‌ی ممتاز از متون اصیل اسلامی، مورد توجه عام و خاص قرار گرفته و علما و دانشمندان، ترجمه‌ها و شروحی متعددی، برای آن نگاشته‌اند و یا در برخی ابعاد آن، به طور ویژه تحقیق و پژوهش نموده‌اند؛ ولی با این حال باید اعتراف کرد که صحیفه مبارکه سجادیه، هنوز مهجور باقی مانده است.

با توجه به آنچه در پیشینه بحث اشاره شد، از چشم اندازی که این نگارنده در پی تحقیق برآمده، تاکنون کسی به کاوش و پژوهش بر نیامده و یا دست کم نگارنده به آن بر نخورده است. از این رو اهمیت و ضرورت تحقیق از این موضوع روشن و مبرهن است.

۶. اهداف تحقیق:

علی‌رغم اینکه صحیفه مبارکه سجادیه پس از قرآن کریم و نهج البلاغه، به عنوان یک دایرة المعارف اسلامی و یکی از متون و منابع اصیل اسلامی محسوب می‌شود، توجه کمتری به آن شده است. از این رو پژوهش حاضر، تلاش مختصری در شناساندن این ذخیره اهل بیت (علیهم السلام) است، تا قدمی گرچه کوچک در راستای جلب توجه جویندگان معرفت بسوی این گنجینه معارف و تعالیم قرآنی، و قرآن شناختی نهفته در آن، برداشته شده باشد. امید آنکه گامهای بیشتری در این زمینه برداشته شود و تلاشهای افزون تری برای بیرون آوردن صحیفه از مهجوریت به عمل آید.

۷. محدوده تحقیق:

محدوده پژوهشی حاضر، صحیفه سجادیه است که تنها بخشی از دعاهای حضرت امام سجاد (علیه السلام) است. با مراجعه به کتابهای حدیث و دعا، می‌بینیم که دعاهایی از آن حضرت نقل شده است که در صحیفه کامله سجادیه، وجود ندارد. از این رو، در قرنهای اخیر، برخی از محدثان و محققان بر آن شدند که دیگر دعاهای آن حضرت را نیز گرد آورند. براین اساس کتابهایی تحت عنوان صحیفه‌های دیگر حضرت سجاد (علیه السلام) تألیف و منتشر شد. این صحیفه‌ها در واقع مستدرکات صحیفه سجادیه‌اند.

مرحوم شیخ آقا بزرگ تهرانی در کتاب الذریعه^(۱) می نویسد: «صحیفه های دیگری نیز تألیف شده است که حاوی دعاهایی از حضرت سجاد (علیه السلام) است که در صحیفه کامله یا اولی ذکر نشده و آنها عبارتند از: صحیفه ثانیه، ثالثه، رابعه، خامسه، سادسه.»

تحقیق حاضر، بررسی و پژوهشی است در صحیفه کامله سجادیه (صحیفه اولی). از این رو، صحیفه سجادیه آن اثر ارزشمند امام سجاد (علیه السلام) بصورت متن پژوهشی و جستجو در دعاهای آن در زمینه موضوع مورد بحث، به مسایلی از قبیل: (تصریح به آیات قرآن کریم، اقتباس از آیات قرآن کریم، تلمیح به آیات قرآن کریم، تفسیر از آیات قرآن کریم و یا علوم قرآنی موجود در صحیفه سجادیه و...) محدود می شود.

۸. موانع تحقیق:

قطعاً، هر کار و یا تحقیقی، نیازمند برخی از شرایط، زمینه ها و ابزار است که نبود هر یک از آنها، سبب می شود که کار مورد نظر و یا اثر مورد تحقیق، از قوت و استحکام کافی برخوردار نباشد. در این راستا، علاوه بر نداشتن تجربه کافی در امر پژوهش و نگارش، نبود پیشینه مناسب و منبع خاص و مستقل و پراکندگی مطالب مرتبط با موضوع رساله در منابع متعدد، و همچنین گستردگی موضوع نسبت به محدودیت زمان تدوین رساله و نیز عواملی که خواسته و یا ناخواسته، در مراحل تدوین این رساله، مانع پیشرفت آن می شد، از مشکلات و موانع اصلی این تحقیق، بوده است.